

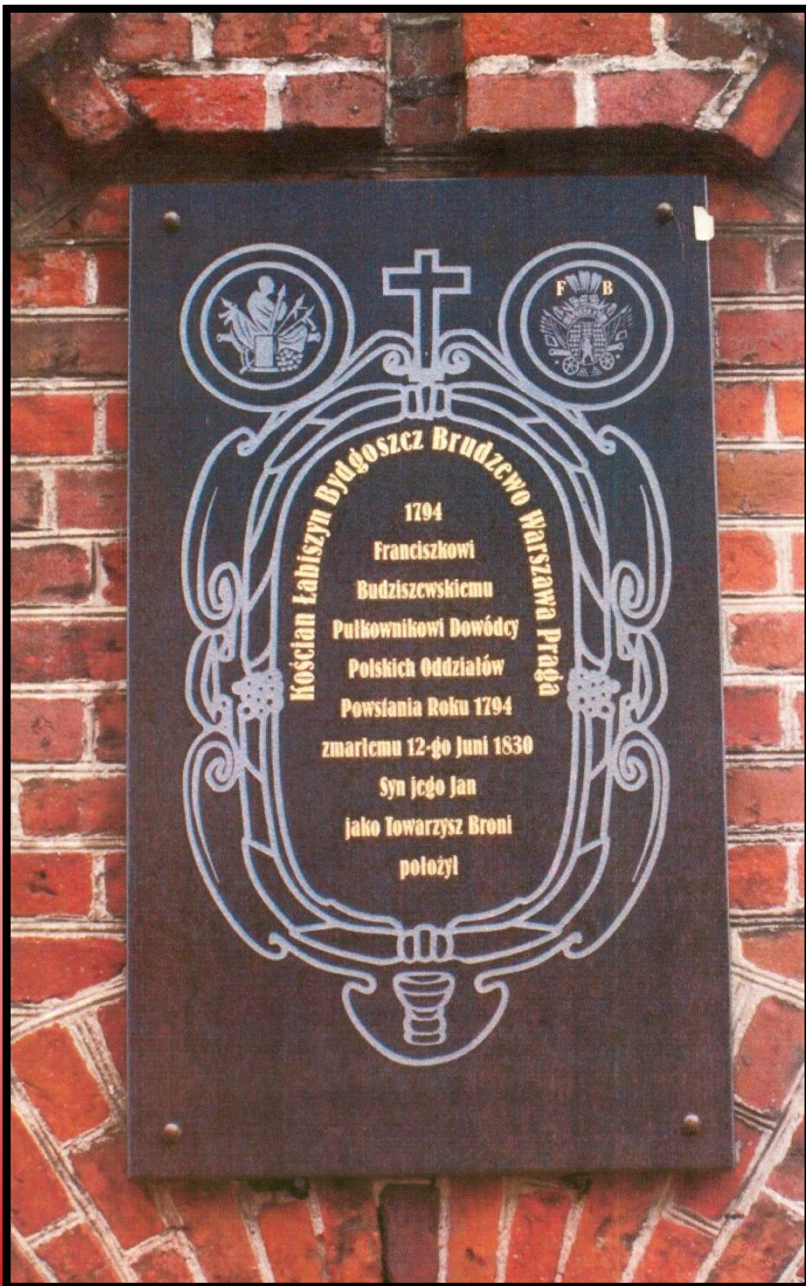

**Długa droga
południowo-zachodniej
Wielkopolski
do niepodległości**

Powstanie kościuszkowskie

12 czerwca 1794 r. Rada Najwyższa Narodowa wydała proklamację *Do obywatelów prowincji Wielkopolskiej*, wzywającą do formowania oddziałów powstańczych i podporządkowania się polskim władzom. Silne garnizony wojsk pruskich uniemożliwiły natychmiastowy wybuch otwartych walk. Zamiast tego organizowano dezercję żołnierzy pochodzenia polskiego z armii pruskiej. Akcję zbrojną umożliwiło dopiero przystąpienie przez Prusaków do oblężenia Warszawy. Wówczas w Prusach Południowych pozostało jedynie 8 000 żołnierzy, których wzmocniono w sierpniu dalszymi 1500 ludźmi, a władzom powstańczym zależało na wybuchu walk na tyłach pruskiej armii, co miało odciągnąć ją od stolicy. W województwie poznańskim większe oddziały powstańcze zaczęto formować dopiero 21 sierpnia 1794 r. Główną siłę oddziałów powstańczych stanowili chłopci oraz ludność z małych miasteczek. Na terenie południowo-zachodniej Wielkopolski doszło w sumie do kilkunastu potyczek zbrojnych. W okolicach Jutrosina powstał oddział dowodzony przez Franciszka Budziszewskiego. Powstańcy na krótki czas przejęli nawet z rąk pruskich władzę nad tym miasteczkiem. Do większych starć na naszym terenie doszło 22 sierpnia pod Mórkowem (powiat leszczyński, gmina Lipno) i 31 sierpnia pod Kościanem.

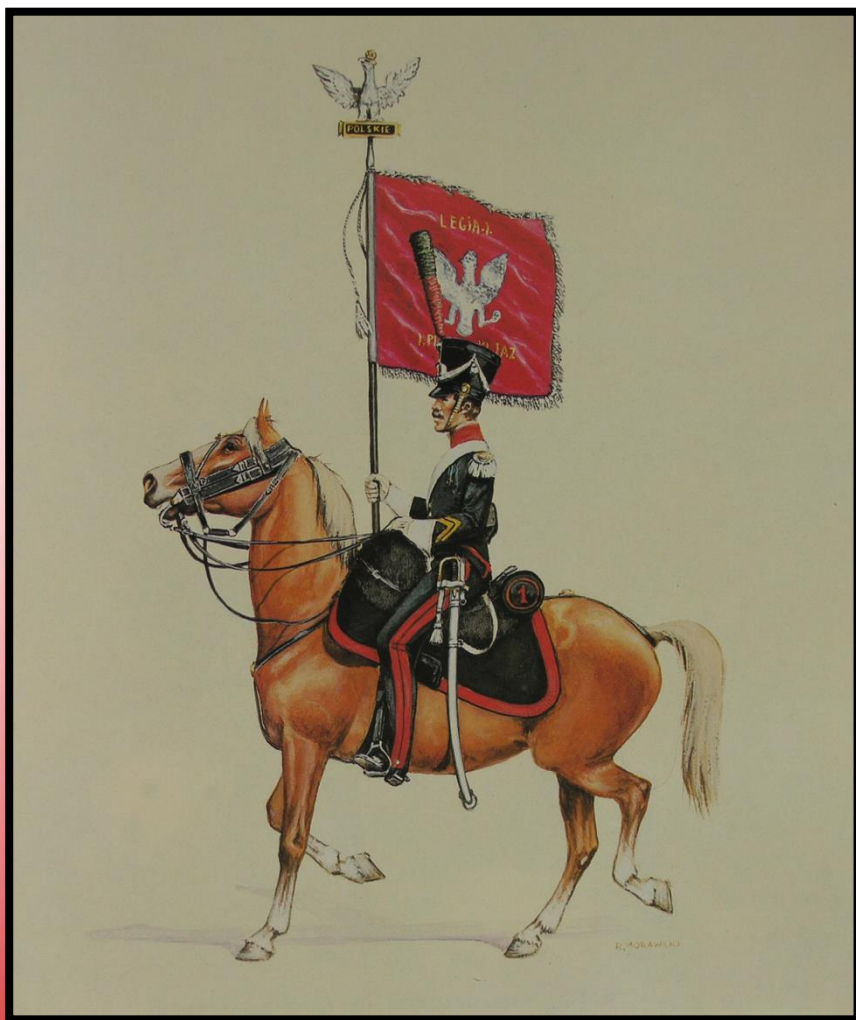
**Tablica na grobowcu rodzinnym
Budziszewskich na cmentarzu w
Jutrosinie
poświęcona Franciszkowi
Budziszewskiemu.
[źródło: strona internetowa]**

**Pomnik na rynku w Jutrosinie –
wzniesiony w 1954 r. dla
upamiętnienia chłopów walczących w
powstaniu kościuszkowskim. W 1956
r.**

**na pomniku dodano tablicę
upamiętniającą powstańców wielko-
polskich z lat 1918-1919, a w 1982 r.
tablicę ku czci ofiar II wojny
światowej.**

**[źródło: Urząd Miasta i Gminy w
Jutrosinie, 18 IV 2016 r.]**

**Powstanie wielkopolskie 1806 r.
i służba u boku Napoleona w
okresie Księstwa Warszawskiego**

W 1806 r. Napoleon Bonaparte poprowadził kolejną kampanię wojenną, tym razem przeciwko IV koalicji. Prusy zostały pokonane w bitwach pod Jeną i Auerstedt (14 października 1806 r.). Wojska francuskie opanowały Berlin.

Napoleon postanowił wykorzystać w tym momencie także kartę polską. Polecił dowódcy Legionów Polskich generałowi Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu wkroczenie na teren Wielkopolski (zagarniętej przez Prusy w wyniku II rozbioru Polski) i wywołanie powstania.

3 listopada 1806 r. generał Jan Henryk Dąbrowski i Józef Wybicki wydali w Berlinie odezwę wzywającą Polaków do poparcia Napoleona, a 6 listopada obaj byli już w Poznaniu. Dąbrowski organizował pierwsze kadry wojska polskiego. Oddziały powstańcze aktywnie włączyły się w usuwanie z terenu Wielkopolski wojsk pruskich. Systematycznie prowadzono także prace zmierzające do przekształcania oddziałów partyzanckich w regularną armię, którą organizowano na wzór francuski. Na początku stycznia 1807 r. oddziały te liczyły 23 000 żołnierzy, z czego 20 000 z departamentów poznańskiego i kaliskiego.

Tworzono także zręby polskiej administracji. 14 stycznia 1807 r. Napoleon powołał polską władzę cywilną. Była to siedmioosobowa Komisja Rządząca, na czele której stanął prezes Stanisław Małachowski - były marszałek Sejmu Czteroletniego w latach 1788–1792.

W wyniku dalszych sukcesów Napoleona i zawarcia układów w Tylży (7 i 9 lipca 1807 r.) powstało Księstwo Warszawskie. 22 lipca 1807 r. cesarz nadał Księstwu konstytucję. Księstwo pomimo własnej administracji i armii (na czele której stał książę Józef Poniatowski) było w pełni podporządkowane Napoleonowi.

112

Sieux signant nommis Les Commissaires soussignés
 fariel od Garnie Wielmożnego Chargés de Son Excellence
 Generata Jabrowskiego wina le General Jabrowski don-
 zone sakradura, de lui. Offi. nent est attestat que les
 anie kuley iako les y. spais Officiants dans la Ville de
 Ladowi Cesartho krolestwo fusa comme la Ville même
 Francuskiemu brzygze a de jurenda le serment
 Wiernosci y koscusensstwa de Fidelite et d'obediance
 wykonalo. Uprasamy wice au Gouvernement de la
 krolewictwa Wojak Franc. France. Tous les Commen-
 tation, aby kozi miasto dans de trouper Francois
 iako les Obywatele kuley sont priés de faire a
 co do Orosy iako les Maistha cette Ville et leur li Rois
 swego Prywatnego wresztie tout la Saute de sa Province
 miat Propicierzliw. el de son Prin. Jome
 Jan w lecie 1806 roku. a fusa le 15 Novembre 1806.
 padal 1806 roku. Komisya Wojkowa La Commission Militaire
 Kommissya Wojkowa La Commission Militaire
 Woiewodstwa Poznanzkiego. Du la Palatinat de Posen.
 WZUPEŁN. Opisto Grabowski Opisto

**Zaświadczenie o złożeniu przez
 miasto Leszno przysięgi
 wierności Napoleonowi, 15 XI
 1806 r.**

**[APL, Akta miasta Leszno, sygn.
 1099]**

Prot. 10 Decbr 1806.

78
X

Zaleca się Magistratowi Lesznu, aby na Niedzielę przyszłą były odmalowane 2 orły Białkie, to jest orzeł biały w czerwonym polu, które będą przez wojsko z parady wyruszone, oraz aby do tej ceremonii Magistrat postawił się o Kapelę Dobra Wierzenia 10 Xbr 1806

Bonaventura Górniewicz

Zalecenie do władz miasta Leszna dotyczące przygotowania dwóch obrazów z białymi orłami na paradę wojskową, 10 XII 1806 r. [APL, Akta miasta Leszno, sygn. 1099]

**Tłok pieczętny Urzędu Magazynu
Wojskowego w Kościanie, około 1807-
1815.**

**[APP, Tłoki pieczętnie różnych
urzędów i instytucji, sygn. T IX, 44]**

Józef Sułkowski

**Był synem Teodora Sułkowskiego.
Urodził się w 1770 lub w 1773 roku.**

**Wychowywał się na dworze księcia
Augusta Kazimierza Sułkowskiego w
Rydzynie.**

**Jako młody oficer uczestniczył w wojnie
polsko-rosyjskiej w 1792 r. Za odwagę i
waleczność został odznaczony nowo
ustanowionym orderem Virtuti Militari.
Po klęsce wyjechał do Francji, wrócił na
krótce do kraju w 1794 r., by wziąć
udział w powstaniu kościuszkowski.
Insurekcja już jednak upadała. Potem
Józef Sułkowski ponownie wyjechał do
Francji. Zaciągnął się do służby w
wojsku francuskim. Dostał przydział do
oddziałów we Włoszech. Związał się z
Napoleonem Bonaparte. Był jego
adiutantem. Sułkowski wziął udział w
wyprawie do Egiptu, gdzie 22
października 1798 r. poległ w bitwie pod
Kairem.**

Antoni Paweł Sułkowski

Żył w latach 1785-1836, syn Antoniego oraz Karoliny (czeskiej hrabiny z rodu Bubna-Littitz). Podczas wojen napoleońskich uczestniczył w kampanii polskiej 1806-1807, hiszpańskiej 1808-1809 i w rosyjskiej 1812 r. Po śmierci księcia Józefa Poniatowskiego w bitwie pod Lipskiem w 1813 r. Antoni Paweł Sułkowski został naczelnym wodzem armii polskiej, ale wkrótce zrezygnował. Został zwolniony przez Napoleona ze służby wojskowej i powrócił do Polski.

Zakończenie Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. i decyzję o utworzeniu pod berłem cara Aleksandra I Królestwa Polskiego przyjął z nadzieją: *"Nie ma co się wahać. Ta nowa Polska pod berłem szlachetnego Aleksandra będzie mała i uboga wprawdzie, ale to będzie Polska, będzie miała to święte imię (...). Będzie co będzie, pozostanę wierny tej arcydrogiej Polsce"*.

Dezydery Chłapowski

Był synem Józefa Chłapowskiego i Urszuli Moszczeńskiej. Urodził się 23 maja 1788 r., a zmarł 27 marca 1879 r. Był nie tylko żołnierzem, ale także działaczem gospodarczym i prekursorem pracy organicznej. W swoim życiorysie miał także służbę u boku Napoleona.

W 1807 r. brał udział w bitwach pod Tczewem i w oblężeniu Gdańska. Tam dostał się do niewoli, z której został wypuszczony po pokoju w Tylży. W lutym 1809 r. udał się do Paryża, został oficerem ordynansowym Napoleona.

Podczas tego pobytu ukończył studia wojskowe. U boku Napoleona przeszedł kampanie: hiszpańską i austriacką.

Odbył także kampanię moskiewską (1812) i saską (1813). W trakcie tej ostatniej poprosił o dymisję, którą uzyskał. Decyzja była spowodowana rozgoryczeniem Chłapowskiego wobec postawy Napoleona względem Polski.

Franciszek Morawski

Był synem Wojciecha i Zofii ze Szczanieckich. Urodził się 2 kwietnia 1783 r. w Pudliszkach, zmarł 12 grudnia 1861 r. w Luboni. W 1806 roku wstąpił ochotniczo do gwardii honorowej Napoleona. Już w listopadzie tego samego roku uzyskał awans na podporucznika, przechodząc do 1-go pułku piechoty, a z niego do 9-go pułku piechoty w III Legii. Jeszcze w 1806 r. otrzymał po walkach pod Tczewem kolejny awans na porucznika. Za udział w oblężeniu Gdańska w 1807 r. otrzymał pochwałę i nominację na inspektora piechoty. Walczył również pod Kołobrzegiem. Za udział i męstwo w kampanii 1808 r. został odznaczony Złotym Krzyżem Virtuti Militari. W 1809 r. brał udział w wojnie między Księstwem Warszawskim a Austrią. W 1812 r. w czasie wojny z Rosją wziął udział między innymi w zdobyciu Smoleńska. Z napoleońską Wielką Armią dotarł do Moskwy. W czasie odwrotu walczył pod Wiaźmą, a następnie uczestniczył w dramatycznej przeprawie przez Berezynę. W 1813 r. wraz z wycofującą się z Księstwa Warszawskiego armią uczestniczył w kampanii saskiej, walcząc pod Budziszynem. Brał również udział w bitwie pod Lipskiem, za co został uhonorowany złotym Krzyżem Oficerskim Legii Honorowej. Po śmierci księcia Józefa Poniatowskiego, Morawski został mianowany szefem sztabu generalnego Wojska Polskiego. Funkcję tę zachował do 1815 r.

**Udział mieszkańców południowo-zachodniej
Wielkopolski
w powstaniu listopadowym na terenie
Królestwa Polskiego w latach 1830-1831**

Na wieść o wydarzeniach Nocy Listopadowej w Warszawie (z 29 na 30 listopada 1830 r.) w Wielkim Księstwie Poznańskim zaczęto rozważać możliwości udzielenia pomocy rodakom walczącym za kordonem granicznym. Rozpoczęło się nielegalne przekraczanie granicy i dołączanie do oddziałów polskich.

Łącznie z Wielkiego Księstwa Poznańskiego w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 roku uczestniczyło około 3 tysiące ochotników. Przeważali wśród nich przedstawiciele ziemiaństwa, ale byli również rzemieślnicy, mieszczaństwo, uczniowie gimnazjalni. Znaczną grupę stanowiły osoby z powiatu kościańskiego. Władze pruskie najpierw nakazały im natychmiastowy powrót, a następnie zagroziły sankcjami za udział w powstaniu. Majątki ziemian zostały objęte sekwestrem (czyli zarządem komisarycznym).

Namiestnik Wielkiego Księstwa Poznańskiego książę Antoni Radziwiłł został najpierw zawieszony w czynnościach, a potem zdjęty ze stanowiska. Naczelnym prezesem prowincji poznańskiej mianowano Eduarda Flottwella, który natychmiast rozpoczął przygotowywanie do likwidacji autonomii Księstwa. Granica z Królestwem została obsadzona przez wojska pruskie.

Wielkopolanie byli wśród dowódców armii polskiej walczącej w powstaniu listopadowym – m.in.: gen. Jan Nepomucen Umiński, minister wojny gen. Franciszek Morawski i gen. Dezydery Chłapowski. Po klęsce powstania i powrocie na ziemie rodzinne w 1831 r. wielu uczestników dotknęły pruskie represje. Dezydery Chłapowski został osadzony w twierdzy w Szczecinie i obłożony dotkliwą karą finansową.

Powstanie wielkopolskie

1848

**Obwieszczenie Naczelnego Prezesa Wielkiego Księstwa Poznańskiego Beurmanna
w sprawie zakazu noszenia i handlu kosami, 27 marzec 1848 r.
[APL, Akta miasta Miejska Górką, sygn. 5]**

Bestimmter Anzeigen zufolge werden in der jetzt so bewegten Zeit Sensen als Waffen benutzt.

Es wird deshalb das Tragen von Sensen verboten und gehören Letztere in die Kategorie der verbotenen Waffen.

Auch der Handel mit Sensen ist vorläufig bis zum 1. Mai d. J. untersagt.

Posen, am 27. März 1848.

Der Ober-Präsident des Großherzogthums Posen.

v. Beurmann.

Podług pewnych doniesień używają się w teraźniejszym krytycznym czasie kosy jako bronie.

Zakazuje się przeto noszenie kosów gdy takowe do zakazanych broni należą.

Także też i handel kosami tymczasowo aż do 1. Maja r. b. niniejszemu się zakazuje.

Poznań, dnia 27. Marca 1848.

Naczelný Prezes Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

Beurmann.

Bekanntmachung.

Obwieszczenie.

Es ist zu meiner Kenntniß gelangt, daß der abgeschlossenen Convention zuwider die Waffen der Insurgenten nicht abgeliefert, sondern vergraben und versteckt worden.

Indem ich auf das Gefekwidrige dieses Verfahrens aufmerksam mache, fordere ich Jedermann, der von dem Vergraben und Verstecken solcher Waffen Kenntniß hat, auf, dies sofort zur Anzeige zu bringen, und sichere demselben eine dem Werth der vorgefundenen Waffen angemessene Belohnung zu.

Dagegen soll ein Jeder, der des Vergrabens und Versteckens von Waffen überführt wird, vor ein Kriegsgericht gestellt, und den Gesetzen gemäß bestraft werden.

Posen, den 18. Mai 1848.

Der Königl. Commissarius, General der Infanterie

v. Psuel.

Przyszło do wiadomości mojej, że wbrew zawartej konwencji broni powstańców nie oddane, ale raczej zakopane i przechowane zostały.

Zwracając uwagę na takie nieprawne postępowanie, wzywam każdego, ktokolwiek miał wiadomość o zakopaniu lub przechowaniu takich broni, aby natychmiast o tem doniósł, zapewniając mu nagrodę odpowiadającą wartości znalezionych broni.

Przeciwnie zaś każdy, ktoby zakopania i przechowania broni przekonanym został, przed sąd wojenny stawionym i podług praw karanym zostanie.

Poznań, dnia 18. Maja 1848.

Kommissarz Królewski. Jeneza
piechoty

Pfuel.

**Obwieszczenie pruskiego
komisarza królewskiego w sprawie
bezprawnego ukrywania broni
powstańczej, 18 V 1848
[APL, Zbiór druków ulotnych
sygn. I-1]**

Polscy mieszkańcy ziemiańscy.

Teraz polscy mieszkańcy ziemiańscy. teraz, gdy po wielkiem rozlewaniu krwi i po nędzy i troskach wszelkiego gatunku prawo i porządek p. trochę do kraju się wraca, przemówię do was w kilku słowach, które w serce wasze wpadają, abyscie się na drugi raz sami nie zaszkodzili.

Obej, z kraju wypędzeni ludzie przyszli do was i z nimi inne osoby, które na śmierć skazane i od naszego Króla ulaskawione zostały i rzekli: „Bierzcie się, czym prędzej do broni, Król pruski już nie jest waszym Królem, chcą abyscie ewangelikami zostali, chcą waszą religią odebrać — już łemcy kościoły wasze palą, wasze ołtarze sponiewierają i tylko w broni dla was jest ratunek. Wielcy Panowie w kraju obiecali każdemu z was, który do broni się weźmie, trzy morgi roli jako nadgodę. Wielu z waszych księży wam to tak z ambony jako też potajemnie powtarzali — i wyszcie temu ślepo wierzyć.

W ten czas wy nieszczęśliwi do broni się braliście, tak bronili jako też kosami na waszych braci niemieckich napadliście. Po wielkich walkach, i kiedy przez rabuszostwa, morderstwa, zniszczenie ogniem wielkie nieszczęście na całym kraju się rozlewało, zostały przez wojsko królewskie wszystkie wasze bandy rozpedzone. Wielu z tych, którzy was burzyli, są w areszcie i oczekują swoją karę. Również i Duchowieństwo, które was przeciw Królowi waszemu burzyło, zasłużyło na karę, są oni mnie dobrze znani, lecz jeszcze ich nie kazałem aresztować a to z uszanowania dla tych szanownych księży, którzy w prawdziwej chrześcijańskiej myśli miłość i jedność kazali wtenczas, kiedy ci tam do zemsty i prześladowania zachęcali.

I na cóż tyle krwi się rozlało? Wasi burzyciele przeciw wam mówili, że macie być Ewangelikami a przecież jesteście tak jak i przedtem jeszcze Katolikami, mówili wam dalej, że kościoły wasze będą spalone, wasze ołtarze spalione — kościoły wasze i ołtarze stoją nieruszone dla waszej pociętych w takim nieszczęściu. Mówili wam, że Król pruski już nie jest waszym Królem, jest on tak teraz jak i przedtem waszym łaskawym Panem, przez którego zostaliście wolnymi ludźmi, którzy przedtem byliście tylko niewolnikami.

Dalej, co się zrobiło z obiecanych trzech morgi roli, które każdemu kosynierowi po walce skończonój miały być dane? Dużo z was zamiast tych trzech morgi roli dostali grób, w którym spoczywają i dużo zostali katkami. Ci, którzy wam rolę przyrzekli nie pokazują się.

Uważajcie więc latwoierni rolnicy jak was zwodzono i oszukiwano. We waszej dobrej wierze wylaliście krew za tych, którzy was w nieszczęście wprowadzili i waszą broń podnieśliście przeciw waszemu Królowi, który wam tylko dobre wyświadczył.

Daj Boże, żebyście się przekonali o waszym błędzie i wielkiej zbrodni, a będąc przekonani o tém, bądźciecie waszego Króla błogosławić, który chętnie wam przebaczy, i stronił od tych, którzy was burzyli.

Poznań, dnia 23. Maja 1848.

Królewski Komisarz, General Piechoły

Ptuel.

Obwieszczenie pruskiego
komisarza królewskiego do
ludności polskiej, 23 V 1848
[APL, Zbiór druków ulotnych
sygn. I-1]

Praca organiczna

Praca organiczna to m.in. różnorodne działania gospodarcze, edukacyjne i kulturalne, które podejmowano w celu zachowania i wzmocnienia tożsamości narodowej Polaków będących pod zaborami. Jednym z prekursorów pracy organicznej w Wielkopolsce był Chłapowski. Po powrocie z Anglii w 1815 r. wprowadzał innowacje w swoim majątku w Turwi. W latach 1818-1819 ponownie wyjechał do Anglii, gdzie zgłębiał wiedzę na temat nowoczesnego zarządzania gospodarstwem rolnym. Już wkrótce jego majątek w Turwi stał się jednym z najlepszych na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Gdy wybuchło powstanie listopadowe w Królestwie Polskim obowiązek względem Ojczyzny nakazał Chłapowskiemu wziąć udział w walce. Po klęsce powstania i odsiedzenia kary w twierdzy w Szczecinie powrócił do Turwi. W latach 1838-1845 współpracował z Przewodnikiem Rolniczo-Przemysłowym, do którego pisał artykuły o tematyce rolniczej. Miał zamiar założyć akademię rolniczą, do czego krokiem było kształcenie licznych praktykantów w turewskim majątku. Dezydery Chłapowski wspierał takie polskie przedsięwzięcia jak: Bazar Poznański, Kasyno Gostyńskie i Towarzystwo Pomocy Naukowej.

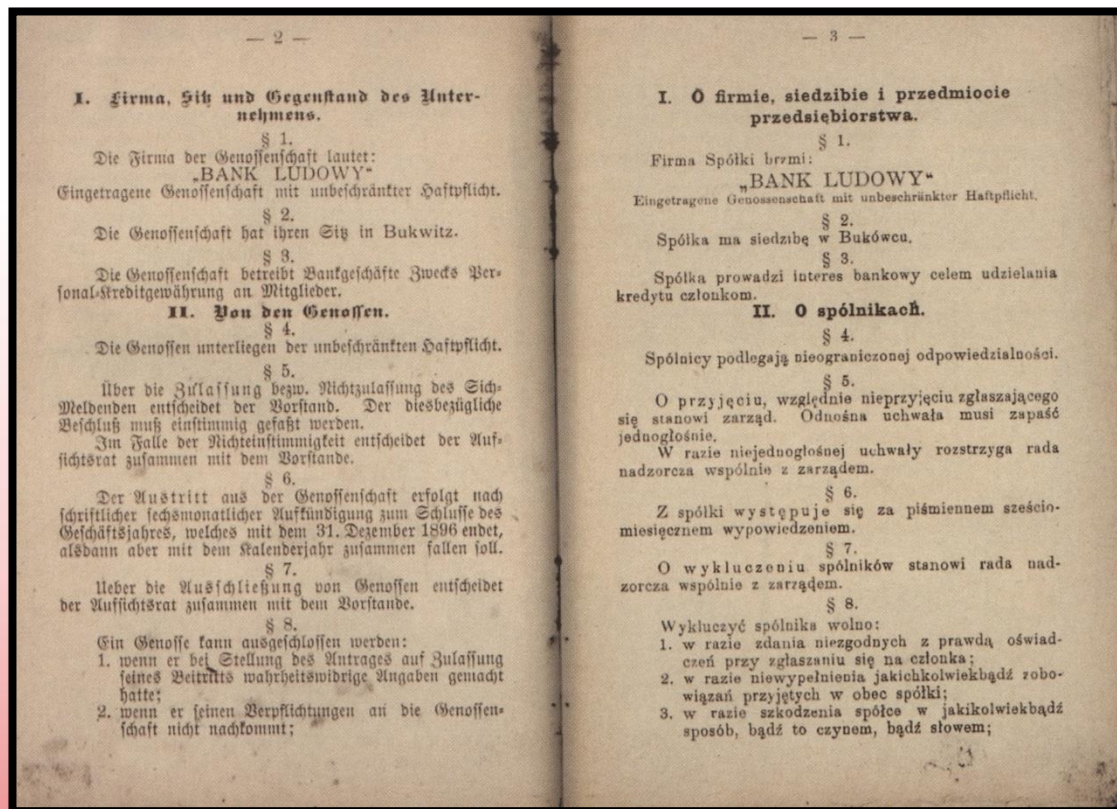
Zaangażowanym w pracę organiczną był także inny ziemianin z południowo-zachodniej Wielkopolski, a mianowicie Gustaw Potworowski, właściciel Goli. Był jednym z założycieli Kasyna Gostyńskiego, organizacji działającej w latach 1835-1846. Kasyno miało trzy wydziały: rolniczo-przemysłowy, literacki i dobroczynny. Wkrótce rozwinęło szeroką działalność gospodarczą, oświatową i charytatywną. Propagowano nowoczesne metody gospodarki rolnej, tworzone podstawy polskiego przemysłu, szerzono kulturę i tradycje narodowe, wspierano ubogich. W 1837 r. otwarto bibliotekę liczącą 1000 książek, głównie z zakresu historii i literatury pięknej. Z inicjatywy kasyna w roku 1836 rozpoczęto wydawanie fachowego pisma dla większych właścicieli ziemskich pod tytułem „Przewodnik Rolniczo-Przemysłowy”, w którym najliczniej publikowali: gen. Dezydery Chłapowski, Erazm Stablewski i Gustaw Potworowski. W 1846 r. władze pruskie położyły kres istnieniu Kasyna Gostyńskiego.

Działacze Kółka Rolniczego w Bukówcu Górnym, sprzed 1919 r.
(Fot. udostępniona przez redakcję „Nasze Jutro” we Włoszakowicach)

**Podpisy pierwszych członków –
wspólników Banku Ludowego w
Bukówcu Górnym
(Za: Bank Spółdzielczy we
Włoszakowicach 1904 –2004,
Bydgoszcz 2005, s. 18)**

*Winn Maumasek
Martin Palack.
Przemysław Grzesiecki
Paweł Łorysz
Johann Swiglek
Bernard Grzesiecki
Fabian Bura.
Leon Przelubowski
Stanisław Białas
Walerian Kieroscki
Johann Molszy.
Ignacy Grzesiecki
Tomasz Schulz.
Józef Golob.
Martin Samow.*

**Fragment pierwszego statutu Banku Ludowego w
Bukówcu Górnym
(Za: Bank Spółdzielczy we Włoszakowicach 1904 –2004,
Bydgoszcz 2005, s. 20)**

Budynek Kasyna Gostyńskiego

[źródło: strona internetowa]

Przyjaciel Ludu.

ROK DZIESIĄTY.

No. 49.

Leszno,
dnia 1. Czerwca 1844.

Marya Ludwika, Królowa polska.

Wyjątek z dzieła: *Portofolio królowej Maryi Ludwiki.*

(Dalszy ciąg.)

Podróż morską tych dwunastu zakonnic nie była szczęśliwą: napadnięte nazajutrz, obrane z podróżnych zapasów i z odzienia, wysadzone były na brzegach angielskich, gdzie musiały żyć jakiś czas z jałmużny, największych przytęm doznawając przykrości. — Uwolnione z rąk Anglików, powróciły do Francji; ale i tam oczekiwała na nie nowa niepomysłność: nie nawykłe do spokojnego znoszenia przygód, poczęły zapadać na zdrowiu, w końcu i siostry z Annecy oświadczyły, iż słabość ich sił nie pozwałała im puszczać się do Polski, i powróciły do swego klasztoru. Rozzerwana tym sposobem gromadka pielgrzymek, zdawała się być zagrożoną zupełnym rozpięchaniem. Szczęściem, znalazło się kilka siostr z klasztoru w Aix la Chapelle, które, zastępując miejsce ubitych, odważy-

ły się towarzyszyć do Polski pozostałym Trojanom.⁽¹⁾ Zjechały się więc wszystkie w Brukseli i puciwszy się przez Antwerpię, Hamburg i Gdańsk, stanęły w Warszawie dnia 30. Czerwca 1654.

Szczegóły tej podróży warszawskiego klasztoru są opisane w wzmiankowanej książeczce, której taki jest tytuł:

List okólny zgromadzenia zakonnic Nawiedzenia Panny Maryi, nowo założonego od Najjaśniejszej królowej polskiej w mieście War-

(1) Courtalon, w opisie swoim dycezyi troyańskiej, zachował imiona wysłanych do Warszawy tych siedmiu zakonnic; temi były: Klandyna Agnieszka Camusat; Marya Anna de la Beaune; Marya Aniela Rolin; Klandyna Marya Tresnart; Franciszka Magdalena Blanchet; Anna Magdalena Contal; Marya Aniela Chauffourneau. Pierwsza była przełożoną klasztoru warszawskiego dwoma nawrotami, ostatnia pełniła przez długi czas obowiązki sekretarki Zakonu. (Ohtax: *Topographie historique de la ville et du diocèse de Troyes par Courtalon Delaistre etc.*, à Troyes 1783, 2., vol. p. 216.)

Strona tytułowa wydawanego w
Lesznie „Przyjaciela Ludu” (nr 49,
1 VI 1844)
[APL Leszno, Biblioteka, sygn.
1564]

**Pamiętka z uroczystości poświęcenia
chorągwi Towarzystwa Polsko-
Katolickich Robotników
w Lesznie,
27 czerwca 1909 r.
[APL, Zbiór widokówek,
sygn. 263]**

Pamiętka uroczystości poświęcenia chorągwi
tow. polsko-kat. robotników w Lesznie
27. VI. 1909.

Kwestionariusz statystyczny Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Kościanie, 4 marzec 1909 r.

[APP, Związek Sokołów Polskich w Państwie Niemieckim, sygn. 76]

Prosimy wypełnić
i odesłać w 8 dniach!
Wydział Związku.

Kwestyonaryusz
Wydziału Związku Sokołów Polskich w p. niem.

Niezupełnie wypełniony
kwestyonaryusz odesłany
zostanie z powrotem!

Towarzystwo gimnastyczne „Sokół” w Kościanie (Okręg VIII)

Rok sprawo- zdawczy	Liczba członków									Towarzystwo posiada																	
	ogólna w gnieździe	biorących udział w ćwiczeniach gimnast.					biorących udział w nauce			w bibliotece tomów	w kasie gotówki	w funduszu własnym	w funduszu darczyńców	sągi gimn., za którą płać rocznie	łatwe boisko, za które płać rocznie	poręczne prężnik	w przyrządach										podręczników do nauki
		ogólno- gimna- stycznych	kolar- skich	w ilu zastępach	gier i zabaw	ost. złotu okręgo- wego	czytania polskiego	pisania polskiego	historii i literatury polskiej								skocznia	kozła	łasek	maczug	żerdzi	łanc	ciężarków	kulasek			
1907																											
1908																											
1909	80	20	10 staro- godnie nowo- godnie	2	20	12	6	6	6	320	76	700	90,-	1	2	1	2	1	50	10	7	20	5	2	5		
1910	(64)																										
1911																											
1912																											

Ilu jest członków w zarządzie (wydziale) gniazda? 3 ilu w „Radzie”? 8

Obecnie jest: (Imię i nazwisko:)

prezesem: Antonii Wołski (Dokładny adres: ul. Śmigłowska 23.)

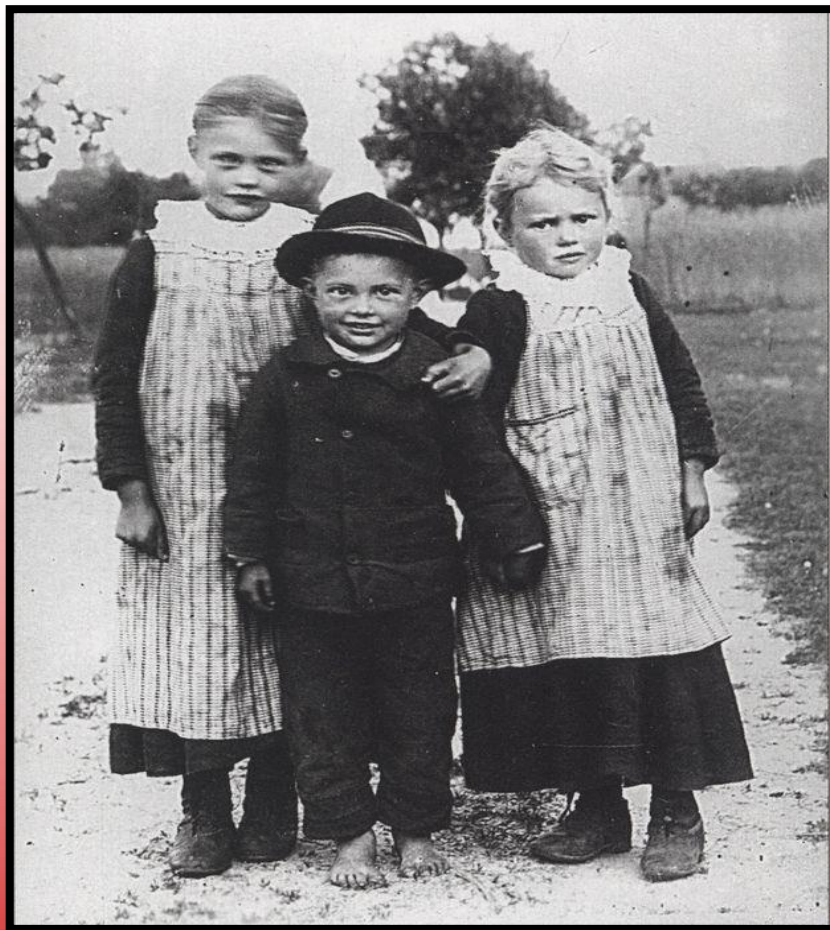
sekretarzem: Roman Hartwich Kościelna

skarbnikiem: Stefan Soborski Wrocławska

naczelnikiem: Zygmunt Kąkolowski Wrocławska

Wiarogodność powyższych danych stwierdza własnoręcznym podpisem
Antonii Wołski
(Urząd) prezes

Kościan, dnia 4 marca 1909

**Strajki
w szkołach ludowych
południowo-zachodniej
Wielkopolski
1906-1907**

Nagyzim?

Lex Kinder, welche in Ostpreußen in Religionsunterricht infolge Verbot d. Eltern ausmündig waren

44/192	Nummer des Kindes	Geburtsdatum	Nummer, Name, Wohnort des Eltern	Nummer des Religionsunterrichts	Vermerke
	<u>IKZ</u>				
1.	Kojacki Maria	28.2.1893	Faber - Jägermeister - Kobylin	13.10.06	
2.	Partelli Anna	17.7.1893	Anden - Arbeiter - Hs	13.10.06	
3.	Mauke Hilmaria	28.11.1893	Mallert ²¹ - Mst - ^{Walden} Walden	13.10.06	
4.	Habensch Anna	6.7.1893	Leung - Arbeiter - Altkobylin	13.10.06	nicht aus der Schule
5.	Kalaziny Maria	1.7.1893	Kalaziny - Arbeiter - Kobylin	13.10.06	
6.	Liwicki Johana	14.10.1894	Johann - Arbeiter - Hs	13.10.06	der Schulgang wird von der Mutter selbst
7.	Hoffmann Joseph	16.7.1894	Leung - Arbeiter - Hs	13.10.06	
8.	Luminy Marianna	15.10.1893	Johann - Mst - Walden	13.10.06	
9.	Polupski Helena	21.5.1893	Mallert ²¹ - Jäger - Kobylin	13.10.06	
10.	Meller Warte	16.11.1893	Mallert ²¹ - Arbeiter - Hs	13.10.06	
11.	Praschni Anna	20.2.1895	Mallert ²¹ - Arbeiter - Hs	13.10.06	
12.	Rebelski Emma	28.2.1894	Johann - Arbeiter - Hs	13.10.06	
13.	Pogorzelski Maria	4.11.1893	Johann - Arbeiter - Hs	16.10.06	
14.	Menasfeld Helena	11.3.1894	Faber - Arbeiter - Hs	16.10.06	
15.	Rozynski Johanna	16.1.1894	Leung - Arbeiter - Hs	16.10.06	
16.	Bonawina Maria	17.1.1893	Johann - Arbeiter - Hs	16.10.06	
17.	Stelagowski Maria	8.12.1894	Leung - Arbeiter - Hs	16.10.06	
18.	Polowinski Johana	23.5.1893	Faber - Arbeiter - Hs	16.10.06	
19.	Majewski Maria	21.11.1893	Johann - Arbeiter - Hs	13.10.06	
20.	Storowski Johana	18.1.1895	Mallert ²¹ - Arbeiter - Hs	13.10.06	
21.	Meller Emma	8.5.1893	Leung - Arbeiter - Hs	16.10.06	
22.	Marek Anna	10.7.1894	Johann - Arbeiter - Hs	16.10.06	
23.	Mascha Joseph	17.2.1893	Anden - Arbeiter - Hs	16.10.06	
24.	Klejewski Johana	11.9.1894	Johann - Arbeiter - Hs	13.10.06	

Wykaz polskich uczniów
katolickiej szkoły ludowej w
Kobylinie, którzy za namową
swoich rodziców odmawiali nauki
religii w języku niemieckim
(fragment), X 1906
[APL, Inspektorat Szkolny w
Jutrosinie, sygn. 25]

25 Kawczyn. 19 1906.

wprawa my wjezysiem
języku państwa religii
i niech będzie pochwalony Jezus
Chrystus Dzieci nam wszystkim
w szkole pruskiej, a wprost
zakazujemy dzieciom
nam wszystkim w niemieckim
języku państwa religii
i tego głosu chętnie, i prosiemy
niebici Dzieci nam wszystkim. zato.
w czasy nam wszystkim
Frodoice Lindeley.

**List do inspektora szkolnego w
Kościanie napisany przez
Ciesielskich z Kawczyna w sprawie
zakazania swoim dzieciom
odmawiania modlitwy na lekcjach
religii w języku niemieckim i
prośba, aby nie bić dzieci, 1906
[APL, Inspektorat Szkolny
w Kościanie, sygn. 10]**

Z walki o polską naukę religii.

† **Ze Spytkówek** pod Kościanem piszą nam: Gdy strejk w październiku zaczął się szerzyć, zaraz w pierwszych dniach zjawił się inspektor szkolny i pozwolił dzieciom odmawiać pacierz po polsku. Tymczasem niedawno temu nauczyciel rozporządził inaczej, nakazując dzieciom odmawiać pacierz trzy razy w tygodniu po polsku i trzy razy po niemiecku. Dzieci atoli, z nielicznymi wyjątkami, do tego zastosować się nie chciały, więc zaczęto je karać aresztem, lecz to oporu dzieci nie łamało.

Chwycono się następnie innego środka. Mianowicie urzędnik dominialny, Niemiec, zaczął na ludzi swych wywierać nacisk, ażeby dzieciom swym zakazali strejkować, grożąc im, że w przeciwnym razie nie będą u niego mieli roboty. I tak doglądając raz pracy w polu, przywołał do siebie polowego Dudziaka i pytał go się, dla czego dzieciom swym każe strejkować; przecież wie, że jest pod niemieckim panem i na niemieckiej ziemi.. Dudziak mu na to odpowiedział, że ta ziemia była i jest polską, i że on pragnie, aby jego dzieci wychowały się religijnie, a tymczasem niemieckiego wykładu religii dzieci nie rozumieją.

Gdy mu urzędnik przypominał, że przecież służył w wojsku, Dudziak odpowiedział na to, że w wojsku nikt mu nie zakazywał modlić się po polsku, jak obecnie dzieciom jego w szkole.

Wreszcie urzędnik zagroził mu, że wydali go ze służby, jeżeli dzieci jego nie przestaną strejkować, lecz Dudziak niezrażony odpowiedział, że świat jest długi i szeroki i roboty wszędzie pełno, więc kawałek chleba zawsze jeszcze znajdzie.

(Końcowych uwag o rodzicach, którzy dzieciom swym nie pozwalają strejkować, nie zamieścimy, ponieważ moglibyśmy narazić się na proces. — Redakcyja).

Artykuł w „Gazecie Polskiej” o strajku
w szkole ludowej w Spytkówkach
(powiat kościański), 1906
[APL, Inspektorat Szkolny
w Kościanie, sygn. 10]

Ignacewa, den 27. Oktober 1906

307

Königliche Kreisschulinspektion!

Hiermit benachrichtigen wir die Königliche Kreisschulinspektion, dass wir unseren Kindern ausdrücklich untersagt haben, das Gebet in deutscher Sprache zu lernen und zu verrichten und bitten veranlassen zu wollen, dass unsere Kinder das Gebet in polnischer Sprache lernen und verrichten.

Hochachtungsvoll

Stanisław Ignacew.

Mrs. Brodka

Bernard Stelmach.

Stanisław Pachciarek

An die

Königliche Kreisschulinspektion

in Krosen

**Podpisane przez rodziców
dzieci z Ignacewa
oświadczenie do Inspektoratu
Szkolnego w Kościanie w
sprawie zabronienia dzieciom
nauki religii w języku
niemieckim i prośba o naukę
w języku polskim, 27 X 1906
[APL, Inspektorat Szkolny w
Kościanie, sygn. 10]**

**„Informujemy Inspektorat
Szkolny, że naszym dzieciom
stanowczo zabroniliśmy, aby
uczyły się modlitwy i
odmawiały ją po niemiecku i
prosimy o zadbanie, by dzieci
modlitwy uczyły się i
odmawiały po polsku”**

**Genowefa Bura- fotografia z
koperty dowodów osobistych,
ok. 1964
[APL, Urząd Miasta Leszno,
sygn. 10983]**

„Nauczyciele chodzili z trzcunami i kto mówił po polsku, został uderzony trzcina. Na lekcjach religii niektórzy odpowiadali po niemiecku. Większość jednak milczała i otrzymywała najgorsze stopnie oraz uwagi i była zastraszana. Pójście do szkoły stawało się okropnością.”

**Anna Szymkowiak (z domu
Masłowska) z Dłużyny, ok. 1964 r.
[APL, Urząd Miasta Leszno, sygn.
8437]**

Fliger chodził po ławkach i bił, gdzie popadło. Pamiętam jak dziś, że w czasie strajku przyprowadzał on do naszej klasy po lekcjach, chłopaków ze starszych klas i ustawiał ich pod ścianą z rękami do góry. Gdyśmy szli do domu, to oni jeszcze tak stali do godzin wieczornych. Pewnego razu Fliger wyzywając stojącego pod ścianą Szczepana Sierackiego oniemiał ze zdziwienia. Myśmy wzięli go w obronę oświadczając, że nie jest durniem i wiele umie, np. gra na skrzypcach. Wtedy nauczyciel dał mu instrument, a Szczepan po chwilowym namyśle zagrał „Jeszcze Polska nie zginęła”

**Wybuch latem 1914 r. wojny, którą później nazwano I wojną światową
zmienił zupełnie Europę.**

**EUROPA POSZŁA SIĘ ZABIĆ.
(To słowa prof. Andrzeja Chwalby)**

**Dla Polaków najważniejsze było wykorzystanie
wszystkich możliwości do odzyskania niepodległości.**

14 sierpnia 1914 r. wielki książę Mikołaj Mikołajewicz wydał odezwę, która zawierała obietnicę zjednoczenia po zakończeniu wojny ziem polskich z trzech zaborów pod berłem cara Rosji i nadania im autonomii.

5 listopad 1916 r. – odezwa cesarzy Niemiec i Austro-Węgier w sprawie przywrócenia państwa polskiego sprzymierzonego z tymi państwami.

Rozkaz cara Mikołaja II jako naczelnego wodza z 25 grudnia 1916 r. zawierał na ten temat jedno zdanie: „Rosja nie zapewniła sobie jeszcze urzeczywistnienia celów wyznaczonych jej przez wojnę: obsadzenia Konstantynopola i cieśnin, oraz stworzenia Polski wolnej, złożonej ze wszystkich trzech części, dotąd rozdzielonych”

Orędzie prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona z 8 stycznia 1918 r. , którego punkt 13 mówił o niepodległym państwie polskim.

11 listopada 1918 r. zakończyły się działania wojenne. Podpisano rozejm. Niemcy i Austro-Węgry poniosły klęskę. W Niemczech wybuchła rewolucja. Ostatecznie w obu państwach dochodzi do upadku monarchii – obalono dynastie Hohenzollernów i Habsburgów. Jeszcze wcześniej rewolucja bolszewicka w Rosji (1917 r.) obaliła carat i panowanie dynastii Romanowów.

Powstanie wielkopolskie

1918/1919

26 grudnia 1918 r. przybył do Poznania znany pianista i działacz patriotyczny Ignacy Paderewski. Niemcy próbowali za wszelką cenę nie dopuścić do tej wizyty, ale nie udało im się to. O godz. 21.10 pociąg z Ignacym Paderewskim dotarł na poznański dworzec kolejowy. Niemcy podjęli tam ostatnią próbę zatrzymania nieproszonego gościa. Wręczenie Paderewskiemu nakazu opuszczenia miasta uniemożliwił niemieckim oficerom kordon Straży Ludowej. Niemcom nie pomogło także wyłączenie prądu w całym Poznaniu. Polacy przywitali dostojnego gościa przy blasku kilkuset pochodni. Ignacy Paderewski udał się do hotelu Bazar. Wygłosił tam przemówienie do licznie zgromadzonej przed hotelem ludności polskiej. 27 grudnia około południa pod Bazarem zorganizowano manifestację kilku tysięcy dzieci – uczniów poznańskich szkół. Entuzjastyczne przywitanie Ignacego Paderewskiego oraz wywieszenie przez Polaków flag polskich oraz zwycięskiej w wojnie koalicji wzburzyło Niemców. Sytuacja w mieście stawała się coraz bardziej napięta. Niemcy także 27 grudnia 1918 r. zorganizowali pochód ulicami Poznania i zrywali wywieszone flagi. Ponadto zaczepiano Polaków i niszczone niektóre obiekty, m.in. lokal Naczelnej Rady Ludowej. Przed godziną 17.00 doszło do strzelaniny na Placu Wolności. Ciężko ranni zostali Franciszek Ratajczak i Antoni Andrzejewski. Wybuch powstania stał się faktem. Pierwszym dowódcą powstania był mjr Stanisław Taczak, który 16 stycznia 1919 r. przekazał dowództwo gen. Józefowi Dowborowi-Muśnickiemu.

**Wybuch powstania. Rozdawanie broni ludności polskiej na placu
Wolności w Poznaniu
w dniu 27 grudnia 1918 r., pocztówka, malował Leon Prauziński , w
zbiorach APL**

**27 grudnia 1918 r. w Poznaniu wybuchło powstanie, pocztówka w zbiorach
APL**

Stanisław Taczak – pierwszy dowódca powstania wielkopolskiego
[źródło: strona internetowa]

**Gen. Józef Dowbor-Muśnicki (od 16
stycznia 1919 r. dowódca powstania) i
biskup Wojska
Polskiego ks. Stanisław Gall, 1919 r.
[APL, Zbiór fotografii, sygn. 17]**

**Internowani Polacy w obozie w Żaganiu, pierwsza z prawej Anna Lassocińska
[Ze zbiorów Janusza Skrzypczaka]**

**Internowani Polacy w obozie w Żaganiu, 1919 r.
[Ze zbiorów Janusza Skrzypczaka]**

Informacja o wybuchu w dniu 27 grudnia 1918 r. walk w Poznaniu szybko obiegła całą Wielkopolskę. 8 stycznia 1919 r. por. Stanisław Bernard Śliwiński udał się do Dowództwa Głównego w Poznaniu. Został mianowany dowódcą frontu leszczyńskiego. Utworzono nowy IX Okręg Wojskowy, który obejmował powiaty południowo-zachodniej Wielkopolski. Istniejący tutaj front otrzymał nazwę południowo-zachodniego, nazywano go także „Grupa Leszno”. Z biegiem rozwoju sytuacji militarnej zarysowały się na tym froncie 4 odcinki: „Poniec” (dowódcą był ppor. Józef Ceptowski), „Pawłowice” (dowódcą był ppor. Henryk Swiniarski), „Osieczna” (dowódcą był ppor. Jan Namysł) oraz odcinek „Lipno-Włoszakowice”, który później otrzymał nazwę „Boguszyn”. Dowódcą tego odcinka był ppor. Franciszek Szyszka. Cały styczeń 1919 r. przeszedł pod znakiem walk. Toczyły się one ze zmiennym szczęściem. Do szczególnie znanego epizodu pierwszego okresu powstania wielkopolskiego na obszarze południowo-zachodniej Wielkopolski należy rozegrana 11 stycznia 1919 r. bitwa pod Osieczną. Ciężkie walki toczyły się również między innymi o Kąkolewo, Waszkowo i Miechcin, które kilkakrotnie przechodziły z rąk do rąk. Zaciekle walki 19 stycznia 1919 r. stoczono także o Gościejewice. Podpisany 16 lutego 1919 r. rozejm w Trewirze rozciągał zawieszenie broni także na front wielkopolski.

**Por. Bernard Śliwiński, dowódca
Grupy „Leszno”**

[APL, Zbiór fotografii, sygn. 26]

Powstańcy wielkopolscy w Gołanicach, 1919

[APL, Zbiór fotografii, sygn. 29]

**Sekcja lekkiego karabinu maszynowego kompanii krzywińskiej,
1919 r. [APL, Zbiór fotografii, sygn. 12]**

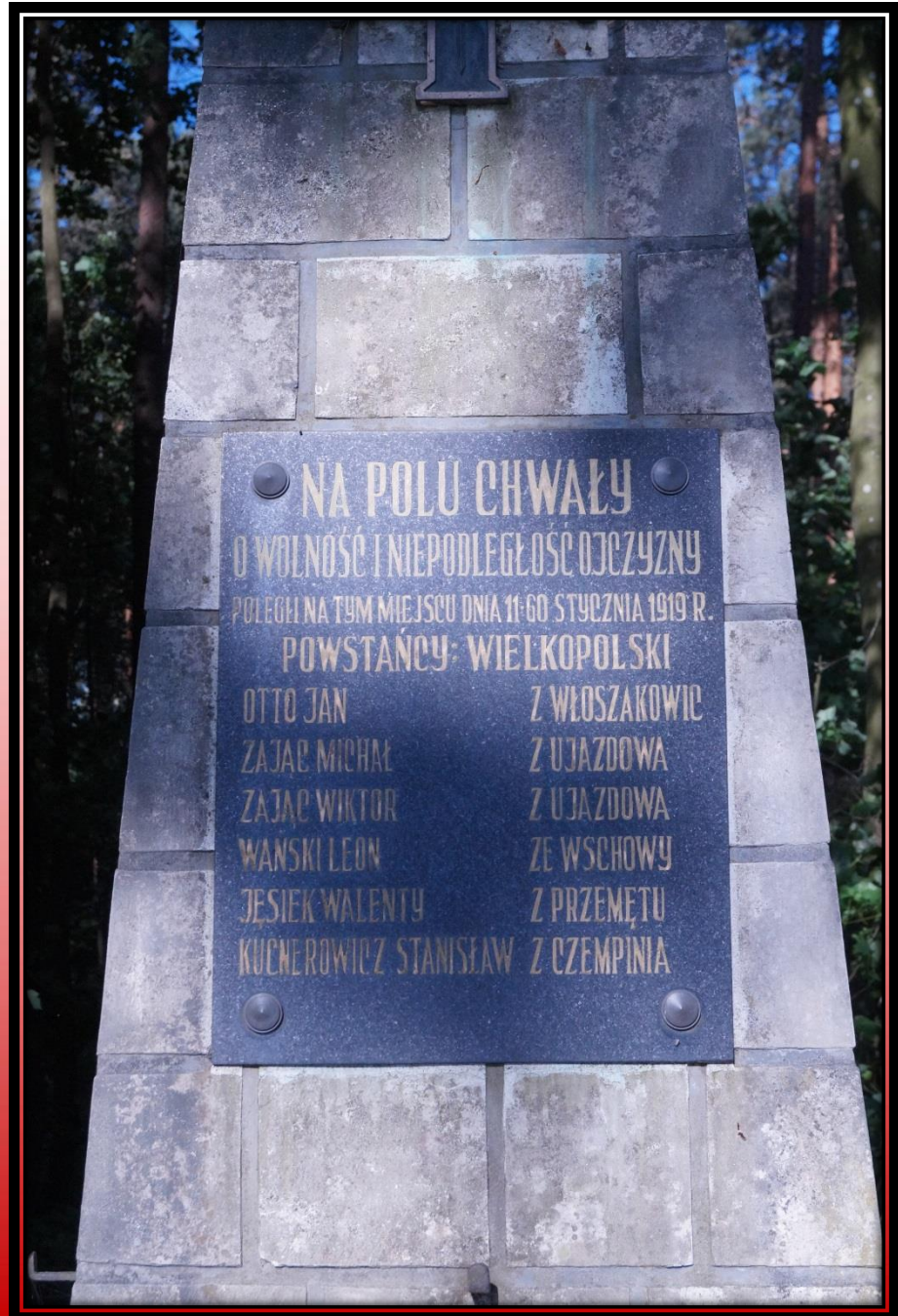
**Antoni Borowski – najmłodszy
powstaniec Grupy „Leszno”,
urodzony w 1904 r. w Kościanie
[APL, Zbiór fotografii, sygn. 14]**

**Powstańcy wielkopolscy na tle
zamku w Golejewku, 1919 r.
[APL, Zbiór fotografii, sygn. 24]**

**Miechcin – pomnik w miejscu śmierci powstańca wielkopolskiego
Jana Drożdżyńskiego [APL, Zbiór fotografii, sygn. 524]**

Powstańcy wielkopolscy, 1919 r.
[APL, Jerzy Zielonka - spuścizna, sygn. 18]

**Powstańcy wielkopolscy z Bukówca
Górnego, 1919 r.
[APL, Jerzy Zielonka - spuścizna,
sygn. 142]**

**Powstańczy lazaret w Miejskiej Górcie, 1919 r.
[APL, Jerzy Zielonka -spuścizna, sygn. 22 poz. 534]**

3A
Polaków w Osiecznie, dotarła do Krzywińska, patrol
odwachu miejskiego podjął ponownie rewizję domu
krzywińskiej. Jak wynikało z rewizji, kierownik
Niemiec Kaps miał w swej sypialni dzwonek alarmowy,
który podczas wojny światowej budził go dla obsługi
telefonów, wzmł., telegrafów w nocy. Tego dzwonek alarmowe-
go. polski kontroler poczty nie usunął. Korzystając z tego
Niemiec Kaps prawdopodobnie dobieżył się do szwarcu,
prowadzącego do dzwonka alarmowego i nadał nocy depeszę
przy pomocy pomocniczego aparatu.

Informacje te pochodzą od p. Władysława Rędziewi-
cza.

L. Dzień 11 stycznia 1919 r. pod Osieczną.

Przed południem o godz. 10-tej zaalarmowano
pierwszy pluton kompanii krzywińskiej, ponieważ od strony
Kąkolewa dochodziły odgłosy walki. Dowódca kompanii
wysłał 4 chłopów jako patrol dla nawiązania łączności
z Kąkolewem i przekonania się o wyniku tamtejszych walk;
patrol ten wyruszył pod dowództwem Jana Chmura, a
w skład jego wchodził: Władysław Biskupski, Jan Biele-
wicz, Stanisław Szynkowiak. Zadanie patrolu brzmiało:

Stwierdzić, kto walki toczy w Kąkolewie i czy
kompania jest potrzebna na pomoc.

Po przebyciu trzech kilometrów patrol dotarł do
szosy w Kąkolewie, gdzie rozmawiał z szerepowcem
Wawrzyniewiczem z Zielężna, który objął, że oddziały
gościńskie, do jakich należy, muszą się wycofać, gdyż
nadjeżdża uzbrojony pociąg od strony Łoszna, który zastako-
wał dworzec Kąkolewski. Poza tem załoga Kąkolewa miała
składać się z ok. 100 chłopów.

Z temi wiadomościami patrol wrócił o godz. 11,30
do Osieczny, gdzie złożył meldunek sierż. Ciesielskiemu.
Ciesielski odowiedział: Do Kąkolewa na północ nie pójdzie-
my, gdyż mamy zadanie bronić Osieczny.

Pierwszy kontakt z nieprzyjacielem.

Sił własne w Osiecznie - 200 do 220 chłopów,

wtem uzbrojonych 170 - 180 chłopów.

Naboi po 25 na karabin.

3 c.k.m. po 2000 naboju.

Sił nieprzyjacielskie.

1 baon, 4 komp. piechoty ok. 500 chłopów,

72 baterji polówek,

1 minot.

W boju stwierdzonych zostało 3 c.k.m. i 2 l.k.m.

Historia działań powstańczych kompanii krzywińskiej - fragment [APL, Akta miasta Krzywiń, sygn. 17, s. 31]

Imię i nazwisko	Data i miejsce urodzenia	Data i miejsce śmierci	Gdzie pochowany	Współczesna nazwa	Wzrost
1. Karłowicz Karol	1812-1880 w. polski	10. 1. 1819 polski Wielkopolska, Góra	w. polski Wielkopolska, Góra	1. 1. 1819 polski Wielkopolska, Góra	Wielkopolska, Góra
2. Tomaszewski Jan	11. 10. 1818 Poznań	13. 1. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
3. Duda Józef	22. 1. 1818 Lazary	4. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
4. Lorek Józef	6. 4. 1819 pod Sarnami	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
5. Kłus Władysław	4. 5. 1818 Góra	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
6. Szelebarski Jan	15. 9. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
7. Karłowicz Józef	18. 2. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
8. Lorek Józef	20. 11. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
9. Lorek Józef	2. 3. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
10. Szelebarski Jan	7. 7. 1817 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
11. Szelebarski Jan	7. 7. 1817 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
12. Duda Józef	22. 1. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
13. Szelebarski Jan	23. 5. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
14. Karłowicz Karol	18. 2. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
15. Lorek Józef	12. 12. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
16. Karłowicz Karol	18. 2. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra
17. Tomaszewski Jan	9. 5. 1818 Wielkopolska	6. 2. 1819 polski pod Sarnami	w. polski Wielkopolska, Góra	"	Wielkopolska, Góra

Spis powstańców wielkopolskich
pochowanych
we wspólnej mogile
na cmentarzu w Miejskiej Górze,
wykaz z 1929 r.
[APL, Akta miasta Miejska
Górka, sygn. 1035, s. 43]

Protokół

Zajęcie się w Ciechanowie dn. 10go stycznia
1919 roku.

Obecni są:

1. Pan Komendant Helmaschowski I pułk (Krag. Artylerii)
 2. " Porucznik Namysł zajmując dnia 10go stycznia
 3. " F. Łakowski z sztabu 1919 pot. dowodzącym pp.
Helmaschowski Komendant
 4. Pan burmistrz Hans Brandt i Namysł porucznik miasta
 5. " A. Legutowski Ciechan. w tej samej chwili
 6. " J. Tomaszewski Radni panują nad miastem i san-to-
 7. " J. Werner miasto radny i obejmując wszelkie
 8. " Karmierski to i dotychczas stając Komenda-
 9. " Schwengler lura wyjechała pod swoją stacją.
 10. " Bielsch Głównie miasto pan Hans
- Brandt oświadcza, że z swego miejsca
dokonywać usługuje. Jego miejsce
zajmują pan Stanisław Kabanicki
ze sztabu. Tak samo przeobrazi
stając Komisarza obwodowego
w ręce p. Łakowskiego. Stając
miejsce porucznika ^{z sztabu} ^{z sztabu} ^{z sztabu}
i stając Komendantem.
Pan radni miasta uznają
to i uznają stając wyjechała
jako najwyżej i podwładną
po swoim potpisem. Poniżej burmistrz
niezobowiązują do takiej uchwały wyjechała
sama

[Signature]

Protokół z zajęcia przez
powstańców w dniu 10 I 1919 r.
Osiecznej
[APL, Akta miasta Osieczna, sygn.
382, s. 163]

Plakaty wydane z okazji rocznicy wybuchu powstania wielkopolskiego, okres
międzywojenny
[APL, Zbiór druków ulotnych sygn. I-7]

**Plakat wydany z okazji
rocznicy wybuchu powstania
wielkopolskiego, okres
międzywojenny
[APL, Zbiór druków ulotnych
sygn. I-7]**

Album poświęcony powstańcom wielkopolskim [APL, ZBoWiD w Lesznie, sygn. 153]

2

Postówka z r. 1919.

Kościan 1919 r.
Poświęcanie sztandaru 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich.
z pierwszym planie od strony prawej, klęczący generał
Józef Dowbor-Muśnicki Głównodowodzący Wojsk Wlkp.
z grupie pięciu klęczących, drugi z prawej strony
pułkownik Dr. Bernard Śliwiński, dowódca 6. Pułku
Strzelców Wielkopolskich.

wrono obywateli m. Leszna, aresztowanych
w styczniu 1919 r. osadzonych w obozie Legan.

Grupa powstańców z drugiej kompanii 6. Pułku
Strzelców Wielkopolskich.
Jawłowie 1919 r.

Wystawa "amigtek
z okresu Powstania Wielkopolskiego
1918-1919 r.
Leszno, w r. 1946.

Spis kobiet z terenu południowo-zachodniej wielkopolski wspierających powstanie wielkopolskie (spis zawiera 103 nazwiska)

[APL, ZBoWiD w Lesznie, sygn. 11817]

WYKAZ KOBIEŃ POMAGAJĄCYCH W POWSTANIU 1918/1919 W LESZCZYŃSKIM

lp	Nazwisko i imię	Nazw. panieńskie	Miejscowość	Wiek	Rodzaj pomocy
1.	ANTONIAK Katarzyna		Zgliniec	18	pielęgniarka
2.	ANDRZEJEWSKA Balbina	Krause	Kąkolewo	20	przenoszenie żywności, kuchnia
3.	ANDRZEJEWSKA Celina		Krzywiń	20	sanitariuszka
4.	BISKUPSKA Czesława		Krzywiń	20	" i kucharka
5.	BIEDZYŃSKA	Biedzyńska	Osieczna		Kucharka
6.	BARTLEWICZ Maria		Krzywiń	23	Sanitariuszka
7.	BARTLEWICZ Maria		Osieczna		"
8.	BILEWICZ Maria		Osieczna		"
9.	BILEWICZ Helena		Leszno		Łączność
10.	BARTLEWICZ Zofia		Lipno		Żywność
11.	BARTKOWIAK Hanna		Leszno	23	Łączność, żywność
12.	BAK Franciszka	Sadowska	Mierzejewo	24	
13.	BARTKOWIAK Franciszka		Leszno		Żywność /?/
14.	CZTERNASTA Stanisława	Zygier	Osieczna	23	Sanitariuszka
15.	CZAPSKA Maria		Pawłowice	26	"
16.	DUDKOWICZ		Osieczna	20	Kucharka
17.	DOPIERALSKA Maria		Osieczna		"
18.	FISCHER Franciszka		Kąkolewo	19	Kucharka
19.	" Marianna		"		"
20.	FLIGER Agnieszka	Dziergawa/?/			Żywność
21.	GÓRCKA Florentyna		Krzywiń	26	Sanitariuszka
22.	GAJEZOWSKA		Osieczna		
23.	GLAPIAK Maria	Płaszczynska	Kąkolewo	19	Kuchnia
24.	GRAJEWSKA Anna		Leszno		Łączność
25.	GRAJKOWSKA Franciszka		"	22	Żywność
26.	CHODZIAK Maria		Boguszyn	18	"
27.	HADRYCH/?/ Jadwiga		Leszno		Pielęgniarka

lp	Nazwisko i imię	Nazwisko panieńskie	Miejscowość	Wiek	Rodzaj pomocy
56.	NEDROWICZ Florentyna	Górecka		26	Pielęgniarka
57.	NOWAK Stanisława	Felda	Poniec	36	Sanitariuszka
58.	NOWACZYK Helena	-	Bukowiec G.	36	"
59.	POŁOCH Marianna	-	"	--	Dostarczanie b.
60.	MATYSIAK Pelagia	Karlewicz	Bełcin	28	Kucharka
61.	PAPINSKA	J "	Janiszew	55	"
62.	PAWŁOWSKA Franciszka		Zgliniec	18	"
63.	POPRAWSKA Maria		Kąkolewo	19	"
64.	PONIKLEWSKA Zofia	Raszewska	Drobnin	24	Kwaterunek
65.	PRZĄT Apolonia		Włoszakowice		Powstaniec
66.	PIASZCZYŃSKA Marianna		Kąkolewo		Kucharka
67.	POŁOCH Zofia		Bukowiec G.		Donosi żywn.
68.	PATELKA Agnieszka	Majchrzak	Pawłowice		Kucharka
69.	PRACKOWSKA		Krzemieniewo	28	Informacje
70.	PRZYBYŁSKA Lucjana		Kąkolewo	22	Sanitariat
71.	RATAJCZAK Kazimiera		Boguszyn	20	Żywność
72.	ROBINSKA Józefa		Pawłowice	25	Kucharka
73.	ROSADZIŃSKA Anna		Klonowice		
74.	ROUTE Maria		Leszno		Łączniczka
75.	RADAJEWSKA		Zaborowo		Kucharka
76.	RATAJCZAK Agnieszka	Kozak	Kąkolewo	20	Informacje
77.	SZULC Teofila	Szuczyńska	Kąkolewo	40	Żywność
78.	SOBKOWIAK Maria	Maćkowiak	Osieczna	20	Sanitariuszka
79.	SZULC Klara		Osieczna	39	Wywieszanie sztandarów
80.	STRUŻYK	Rybińska	Pawłowice	22	Kucharka
81.	s. Maria /?/		Pawłowice	20	Sanitariat
82.	SZYMKOWIAK Maria	Skrzypczak	Pawłowice	20	Kucharka
83.	SZYMKOWIAK JADWIGA		Pawłowice		Żywność

[APL, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację w Lesznie, sygn. 7855, s. 2]

2 12. Działalność przedwojenna, okupacyjna i powojenna, na podstawie której ubiega się o członkostwo Związku — wymienić dokładnie partię polityczną, formację Ruchu Oporu, nazwę obozu lub więzienia, formację wojskową itp.: *Przed wojną: podczas okupacji nie należałem do żadnego z nich. Byłem tylko prawowatym jako umiarsz w moim zarobku.*

13. Data i miejsce wstąpienia: *8 stycznia 1919, zorganizowane*

14. Używane pseudonimy: *Przebieg działalności, udział w walkach, pełnione funkcje, pod czym dowództwem, kierownictwem, w jakich oddziałach, jednostkach, w jakich miejscowościach, wszelkie zmiany i czasokres (od — do): na terenie Dąbrowy pod Krakowem, byłem kierownikiem oddziału Powstańców Wielkopolskich 1918/19. W okresie chrz. gang był major Lindo w Dąbrowie, por. Holcym starołem się w ujęciu, jeniec niemiecki. Powstańców Wielkopolskich, ujęci w walkach Dąbrowy, Rany, Murkowi, por. Leszkiem, gdzie został przelazłszy do 12 kompanii 6 pułku, żołnierzy Wielkopolskich, 12000 kompanii, był por. Ruchner.*

16. Pobył w więzieniach, na zesłaniu, w katorżce, w obozach karnych, koncentracyjnych i jenieckich — wymienić daty, okres i powód pozbawienia wolności, nazwy więzień lub obozów, numery więziennicze: *W więzieniu ani obozów nie byłem.*

17. Data i okoliczności odzyskania wolności: *W miaroli nie byłem.*

III

18. Przebieg działalności zawodowej, społeczno-politycznej, wojskowej itp. w okresie od dnia 22 lipca 1944 r. do chwili obecnej — wymienić zajmowane ważniejsze stanowiska, pełnione funkcje, daty, miejscowości. Jeśli kandydat(a) był(a) karany(a) przez sądy PRL, powinien(a) podać za jaki rodzaj przestępstwa, czy korzystał(a) z ustawy amnestyjnej, rehabilitacji sądowej, kiedy i gdzie: *W jednym z organizacjach nie należałem tylko prawowatym stale jako umiarsz, w moim zarobku na budowlach, przed 1939. Przeszedłem okupację, po wojnie był w organizacjach, emigracji.*

19. Czy w okresie II wojny światowej odstąpił(a) od obywatelstwa polskiego, przyjmując obywatelstwo niemieckie lub inne uprzywilejowane przez rząd hitlerowski, kiedy i gdzie: *W okresie II wojny nie odstąpiłem od obywatelstwa polskiego.*

Prawdziwość powyższych danych stwierdzam własnoręcznym podpisem: *Przemysław Jan* (podpis)

Spis załączników: 1. *Przemysław*, dnia *30. VI* 1968 r. (miejscowość)

2. *Przemysław*

3. *Przemysław*

4. *Przemysław*

Członkowie wprowadzający

Wprowadzając w poczet członków zwyczajnych Ob. oświadczamy, że wymieniony(a) jest nam osobiście znany(a) i bierzemy na siebie odpowiedzialność za jego(ją) obywatelską postawę i poziom moralny, co niniejszym stwierdzamy własnoręcznymi podpisami:

1. Nazwisko i imię: *Przemysław Jan*

Adres zamieszkania: *Przemysław Jan*

Członek zwyczajny ZBoWiD leg. ced. Nr: *063421*

Przemysław Jan (podpis)

Arkusze ewidencyjne Agnieszki Firlej – członka Związku Powstańców Wielkopolskich 1918–1919 Roku, Koło Brenno, 11 sierpnia 1949 r.

[APL, Związek Powstańców Wielkopolskich 1918–1919 Roku. Koło Brenno, sygn. 1, s. 3– 4]

3

ZWIĄZEK
POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH
1918–1919 ROKU
Stowarzyszenie zarejestrowane
Zarząd Główny w Poznaniu

Koło _____

ARKUSZ EWIDENCYJNY
DLA CZŁONKÓW ZWIĄZKU

1. Nazwisko Firlej Imię Agnieszka Nr weryfik. 9645

2. Data i miejsce urodzenia 20. 12. 1891 r. Łódź, pow. Poznań

3. Stan cywilny zamężna zawód gospodyni Obywatelstwo polskie
miejsce zatrudnienia Brenno, pow. Łódź
czy w czasie okupacji był V-D. lub L-P. _____

4. Imię i panieńskie nazwisko żony _____
oraz data jej urodzenia _____

5. Miejsce obecnego zamieszkania _____

6. Ilość dzieci, pozostających na wyłącznym utrzymaniu członka:

1. Imię <u>Łudwik</u>	Data urodzenia <u>10. 10. 1925 r.</u>
2. Imię <u>Marian</u>	Data urodzenia <u>28. 1. 1930 r.</u>
3. Imię <u>Urszula</u>	Data urodzenia <u>6. 6. 1931 r.</u>

w jakim Zakładzie Naukowym przebywają:

ad 1) _____

ad 2) _____

ad 3) _____

7. Inne szczegóły charakterystyczne członka wzgl. jego rodziny _____

8. Przynależność partyjna członka _____ Nr legitymacji _____

9. Aktywność w pracy społecznej _____

10. Czy jest inwalidą z okresu Powstania Wlkp. i ile % niezdolności do pracy _____

11. Czy pobiera zaopatrzenie emerytalne _____
z jakiego tytułu prawnego i w jakiej wysokości miesięcznej _____

4

12. Udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919 roku
data: od lipca 1918 do lutego 1919 r.
gdzie: Brenno, pow. Łódź
wyszczególnienie: _____

13. Uwagi: organizowała młodzieżowe sejmiki podczas wojny
swatowej do organizacji Powstania

14. Zaręczam, że powyższe odpowiedzi są zgodne z prawdą i zastosowuję się do postanowień
statutowych oraz zmian do statutu, wszelkich uchwał i zarządzeń Władz Związkowych.
Zapewniam wierność Narodowi i Demokratyczno-Ludowemu Państwu Polskiemu.
Firlej Agnieszka
własnoręczny podpis (pełne imię i nazwisko)

15. Opinie i charakterystyka członka, wydana przez Zarząd Koła:
Wst. Firlej była gorącą organizatorką
młodzieży do przygotowania Powstania
Brenno, dnia 11. 8 1949 r.

Za Zarząd Koła:

Dołż Skarbnik Michał Prezes Stolowiec Sekretarz

Związek Powstańców Wielkopolskich 1918/19
w Poznaniu
(pieczęć koła)
KOŁO BRENNO

16. Adnotacje Zarządu Głównego:

Polska - Poznań

Wijewo

1. Stepczak Jan
2. Tyczewicz Jan
3. Miś Marian
4. Rzyski Roman
5. Radziej Władysław
6. Matusz Józef §
7. Skrzypczak Franc. §
8. Ciesielski Jan §
9. Rękoś Jan §
10. Łamski Bronisław §

Brenno

1. Furmańczyk Alojzy
2. Kręć Stanisław
3. Józefowski Jan
4. Jędrzychowski Józef
5. Walachowski Leon
6. Grześkowiak Józef
7. John Władysław
8. Mocek Marcin
9. Kościelny Franc.
10. Kowal Roman
11. Wojciech Leon
12. Kowal Leon

Zaborówiec

1. Gabłoński Franciszek
2. Kaźmierczak Jan

Potrzebowo

1. Hartlieb Antoni
2. Filiowski Stanisław
3. Maciejewski Stanisław
4. Wojciech Bolesław

Radomyśl

1. Tomczak Franciszek
2. Wojcieszek Franciszek
3. Wojciech Albin

Miastko

1. Mały Jan
2. Knop Jan

**Wykaz powstańców wielkopolskich
będących członkami Związku
Bojowników o Wolność i
Demokrację, Koło Wijewo–Brenno,
10 grudnia 1959 r.
[APL, Związek Bojowników o
Wolność i Demokrację, Koło
Gminne Wijewo, sygn. 4]**